

Negiranje terorizma s aspekta islamskog međunarodnog prava

Rouhollah Ghaderi

docent na Odsjeku za međunarodne odnose i direktor
Naučnoistraživačkog instituta „Ibn Sina“

Maryam Ruin Tan

studentica na Postdiplomskom studiju međunarodnog prava
Univerziteta „Peyam-e nur“, Teheran

Sažetak

Kao posljedica terorističkog napada 11. septembra 2001. islam i muslimani, nažalost suprotno realnosti, predstavljeni su kao teroristi. Govorilo se da je islam „porodio“ terorizam i da je terorizam „čedo“ islama te se nastojalo islamska naučavanja predstaviti kao procjenjujući faktor terorizma. Promotori ovakve misli ili nisu imali pojma o životvornom duhu islamskih naučavanja, ili im je namjera bila iskoristiti ovu priliku kako bi zadali udarac islamu i muslimanima! Ovaj rad ima cilj odagnati ove potpuno neutemeljene optužbe na račun islama, na temelju međunarodnog islamskog prava, tj. kur’anskih ajeta, hadisa i brojnih predaja (sunnet i životopis). Autori vezu između islama i terorizma, jezikom logike kazano, smatraju vezom „kontradikcije“. Argumentirat će se da temelji autentičnih islamskih naučavanja nemaju nikakva porijekla niti podudarnosti s ograncima i pojavama terora i terorizma. Drugim riječima, duh islama snažno se protivi političkom nasilju i zastrašivanju nevinih osoba i žestoko osuđuje ovakve represivne mjere.

Dakle, terorizam, stoga što predstavlja jednu od najozbiljnijih, štaviše, najpogubnijih prijetnji po međunarodni mir i sigurnost, osuđuje se i odbacuje u svim njegovim formama i vidovima, od koga god i odakle god dolazio, kojim god sredstvom i kojim god ciljem se rukovodio. I stoga smo uvijek vjerovali i vjerujemo da za razliku od machiavellističkog učenja u kojem „cilj opravdava sredstvo“, cilj – koliko god bio zakonit i legalan – ne opravdava sredstvo. Na temelju ovoga islamski vjerezakon jeste izvor koji se ne treba zanemarivati stoga što je islam segment koji nudi put rješenja u borbi s terorizmom, a nikako ne izvor problema.

Ključne riječi: terorizam, islamsko međunarodno pravo, ratovanje (*mohārabe*), ubistvo iz zasjede (*fatk*), atentat, zastrašivanje, odbrambeni rat.

Uvod

Terorizam kao „pošast savremenog doba“ predstavlja jednu od glavnih zapreka u uspostavi mira i sigurnosti za čovječanstvo. Danas teroristi napreduju naporedo s procesom globalizacije, pri tome se ne obavezujući nikakvim ljudskim i međunarodnim mjerilima. Zbog toga što teroristi manje-više organiziraju i izvršavaju terorističke akte gdje god požele, oni su se preobratali u međunarodne igrače. Stoga nijedan region, država, narod niti pojedinac nisu imuni od njihova djelovanja. Međutim, teroristički akti izvedeni od strane nekih ekstremističkih zavedenih grupa ni u kojem slučaju ne smiju biti alibi kako bi se islam optužio za širenje i podršku terorizmu i nasilju. Jer, prema riječima imama Homeinija (r. a.): „Vrhunac islamskog naučavanja jeste tolerantan suživot na svjetskoj razini“ (Xomeinī, 1378, 18: 92). I on tokom antikolonijalističke i antidiktatorske borbe protiv pahlevidske dinastije nikada nije posegnuo za oružanim aktom niti nasiljem niti je ikada odobravao takvo što.

U Kur'anu časnom izrazi „primirje“ i „mir“ spominju se u više od stotinu ajeta, dok se riječ „rat“ navodi u svega šest ajeta. Dakle, ajeti o miru predstavljaju pravilo, dok ajeti o borbi predstavljaju izuzetak od pravila. Temelj islamskoga svjetopogleda počiva na miru, a čovjek nužnošću svoje prirodene prirode (*fitret*) u relacijama s drugima, bez obzira na unutarnje i vanjske faktore, teži stanju suživota i mira. Na tragu toga, religija islama opstoji na miru i sigurnosti i nema nikakva doticaja s nasiljem i terorom. Ubijanje ljudi u islamu se odbacuje i predmet je

osude. Naravno, islam se oštro obračunava sa saboterima sigurnosti, kao što su ratnici, buntovnici, podstrekači nereda, i nikome ne dopušta da ovu sigurnost dovede u opasnost. Stoga u religiji islama, koja toliku pažnju pridaje sigurnosti, ne ostaje mjesta za teror i terorizam. Na temelju ovoga naglašavanje pozicije sigurnosti jednako je negiranju terorizma. Ovo napredno i potpuno naučavanje nikome ne dopušta da jednostavno posegne za životom čovjeka obdarenim takvim vrlinama i odlikama. U 27. i 28. ajetu sure *Al-Mā'ida* kaže se: „Kad su njih dvojica žrtvu prinijeli, pa kad je od jednog bila primljena, a od drugog nije (Kabil), ovaj je rekao (Habilu): ‘Sigurno ću te ubiti’. (Habil) reče: ‘I kad bi ti pružio ruku svoju prema meni da me ubiješ, ja ne bih pružio svoju prema tebi da te ubijem, jer ja se bojim Allaha, Gospodara svjetova’.“

Na temelju kazanoga ova religija i nauk koja iznimno poštovanje ukazuje čovjeku i njegovu životu i koja ubijanje samo jednog čovjeka izjednačava s ubijanjem cjelokupnog ljudskoga roda ne ostavlja prostora niti opravdanja za teror. I sasvim je prirodno da nema prostora za ispoljavanje terorizma. Također se u brojnim predajama zabranjuju terorizam i skriveno ubistvo koji ne ostavljaju ni trun neodlučnosti kada se radi o stavu islama spram terora. Poruka koja se može polučiti iz ovih predaja jeste slijedeća: Vjerovanje je zapreka terorizmu i vjernik ne poseže za terorom. Značenje da vjerovanje sprečava teror jeste u tome: kao da su nekome vezane ruke i nije u stanju bilo šta učiniti. Dakle, ove predaje poručuju da je svaki oblik skrivenog ubistva (teror) zabranjen vjerozakonom.

Islamsko međunarodno pravo i njegovi izvori

Stajalište islama u vezi s kriterijem legalnosti pravnih normi razlikuje se od drugih pravnih pravaca. S aspekta pravca prirodnog prava, temelj legalnosti jeste korespondiranje pravnih normi s prirodnim zakonima. Svaka pravna norma koja se može podvesti pod ovo legalna je makar ne bila prihvaćena od strane države ili naroda, a svaka norma koja je izvan ovog okvira nelegalna je, iako prihvatljiva od strane države i naroda. Međutim, u pozitivističkom pravnom pravcu temelj legalnosti jeste pravovaljana i konvencionalna kategorija (zahtjevi ljudi, javno mnijenje i kolektivna svijest, želje vlasti, korist). Svaka pravna norma koju država ili narod smatraju nužnom smatra se pravovaljanom i legalnom, iako oponira pravdi ili etičkim vrijednostima; ili obrnuto, svaki zakon

koji nužno ne prihvate država ili narod, sa zakonskog aspekta smatra se nepravovaljanim.

U islamskom svjetopogledu, štaviše monoteističkom pogledu, temelj legalnosti svih pravnih zakona i normi počiva na vjerozakonskoj volji i zahtjevima Boga. Dakle, kriterij istinitosti i pravovaljanosti pravnih normi jeste njihovo korespondiranje s božanskom voljom. Na temelju ovoga svako pravilo i zakon koji korespondiraju božanskom voljom legalni su makar i ne bili prihvaćeni od strane države i naroda; i obrnuto, pravilo i zakon koji ne korespondiraju s božanskom voljom, tretiraju se nepravovaljanim i nelegalnim makar bili prihvaćeni od strane države ili naroda.

Teorija islama o temelju prava mogla bi se sažeti u sljedećoj rečenici: nužne pravne norme trebaju opstojati na čovjekovoj urođenoj prirodi, i to na temelju uputa koje su čovječanstvu došle od Boga. S aspekta islama, pravo počiva na „prirođeno-božanskim“ temeljima. To su upravo one duhovne vrijednosti i principi na kojima zbog njihove usklađenosti s čovjekovom prirodom insistira islam. Prirodno pravo, kako mu ime govori, plod je čovjekove prirode, prirodan čovjekovoj osobi i utemeljeno je na nekom obliku Božije volje i stoga je kao takvo stabilno i nepromjenljivo (Šo‘ayb, 1388).

Islamsko međunarodno pravo u značenju generalnih pravila koja vladaju u međunarodnim odnosima neke muslimanske zemlje formirano je tokom desetogodišnjeg političkog djelovanja u Medini velikog Poslanika islama. U ovom periodu zakoni i norme formirali su se iz dviju strujanja: 1. „spuštanje“ kur’anskih ajeta, 2. Poslanikov sunnet. Stoga islamsko međunarodno pravo nije pravo koje vlada samo u međunarodnim odnosima muslimanskih zemalja, već se pod ovim nazivom podrazumijevaju zakoni sprovodivi u jednoj međunarodnoj zajednici u kojoj su sadržane i muslimanske i nemuslimanske zemlje. Islamske zemlje mogu u velikom broju vanjskih odnosa slijediti norme proizišle iz uopćenih izvora međunarodnog prava.

Stoga što je islam jedna potpuna i sveobuhvatna religija i što predstavlja spoj individualnih i kolektivnih uvjerenja i uputstava (fikh i etika), pravni sistem proizišao iz ovoga u potpunosti je religijski. Dakle, pravni temelj islama upravo je temelj „islamskog fikha“. Treba napomenuti da su ustaljeni termini među islamskim pravnicima „pravne norme“ namjesto „temelji“ i „akti propisâ“ ili „dokazi propisâ“ umjesto „izvori“.

Izvore općeg međunarodnog prava sačinjavaju: 1. međunarodni ugovori – svaki sporazum sklopljen između članica međunarodne zajednice koji ima za cilj uspostavu nekih pravnih tragova; 2. međunarodno običajno pravo – a to znači da u nekim slučajevima, premda zemlje nisu u pismenoj formi potvrdile neke norme, ali se u praksi pridržavaju posebnih pravila na osnovu čega se jasno da zaključiti da se one obavezuju na poštivanje ovih pravila; prema temeljnim islamskim normama nema nikakve zapreke da jedna islamska zemlja u slučajevima kada joj je dopušteno sklopiti sporazum može u praksi pomoći u uspostavi jednog međunarodnog običajnog prava; 3. generalni principi prava koji su prihvatljivi za civilizirane narode; 4. sudske odluke i stajališta najeminentnijih pravnih eksperata kao sredstvo za utvrđivanje pravnih normi (Ziyāyī Bigdelī 1381). Za razliku od temelja općeg međunarodnog prava, sistem islamskog prava ima dva izvora: suštastveni izvor i otkrivajući izvor. „Suštastveni izvor“ u značenju izvorišta prava i povratka važećem izvoru pravnih normi, s aspekta islama, upravo je Božija volja. „Otkrivajući izvor“ islamskog prava pokazatelj je izvora i metoda čovjekove upute u pravcu legalne volje Boga. Stoga se ovi izvori nazivaju „dokazi i akti propisâ“. Pravni izvori s aspekta valjanosti mogu se podijeliti u dvije grupe: osnovni i sporedni. „Osnovni ili temeljni izvori“ izravno upućuju čovjeka na otkrivanje temelja, dok kod „sporednih ili proizlazećih izvora“ njihova se valjanost vraća na temeljne izvore u smislu da otkrivanje treba proisteći iz temeljnog izvora (Hoseynī, 1385).

Pojmovno određenje

a. Teror i terorizam

U rječnicima i političkom običajnom pravu pronalazimo različite definicije terora i terorizma koje su, premda različite, ipak međusobno slične. Terorizam dolazi od riječi „terror“ u značenju bojanja, straha, uplašenosti. Walter Laqueur, direktor Američkog međunarodnog centra za strateška istraživanja smatra da je najveća promjena koja se dogodila posljednjih godina ta da terorizam nema više samo vojni aspekt i da se terorističke aktivnosti uperene protiv posebnih ciljeva, kao recimo protiv političkih dužnosnika, kreću u pravcu sveopćeg slijepog ubijanja. Naravno, povijest pokazuje da je terorizam imao veoma malo političkog utjecaja i da terorističke grupe nakon godina oružane borbe i gubitka velikog broja svojih članova nisu ostvarile napredak, već je terorizam

postao izvor žestokog neprijateljstva, ratovanja i zapreka uspostavi mira. Dakle, suprotno očekivanjima, teroristički akti polučili su suprotan rezultat među javnim mnijenjem. A to je stoga što odluka o posezanju za terorističkim nasiljem nikada nije racionalna odluka jer da jeste, u svijetu bi bilo veoma malo terorizma. U 99% slučajeva terorizam je osuđen na propast. Ali, samo onaj jedan postotak eventualnog uspjeha uzrokuje brojne žrtve, veliku materijalnu štetu i izaziva strah veći od svega što je svijet danas iskusio (Laqueur, 1996).

Dakle, nema neke razlike između dvaju pojmova „teror“ i „terorizam“, s tim što je terorizam organizirani, institucionalizirani, ustrojeni, metodizirani teror. Preciznije kazano, terorizam je teoriziranje o terorističkom aktu i zapravo jedno terorističko djelo. Terorizam je umreženo i grupno organiziranje namjeravanog djela. I izraz „ism“ označava metod, pravac ili strujanje na temelju kojega se izvodi teror, tj. teror postaje pravac ili jedan metod.

Osim pojedinaca i političkih grupa koje, moguće je, posežu za terorističkim aktima u cilju ostvarenja političkih ciljeva, ponekad i države unutar svoga geografskog prostora ili čak i izvan svojih geografskih granica pribjegavaju terorizmu i u cilju realizacije političkih ciljeva ubijaju svoje protivnike izvođenjem terorističkih operacija. I to se djelovanje naziva „državnim terorizmom“. Kao primjer spomenut ćemo američku CIA-u, koja je u posljednjih pedeset godina, a na temelju „sjećanja“ njezinih članova i informacija publiciranih od strane ove službe, izvršila na desetke terorističkih operacija izvan svojih geografskih granica: od latinske Amerike do Afrike, Azije, Bliskog i Dalekog istoka. Njeno je djelo i pobuna od 18. augusta 1953. u Iranu.

Kako god, međunarodna zajednica još uvijek nije došla do jedne sveobuhvatne opće definicije koja bi bila prihvatljiva za sve. To je stoga što se definicija svakog „igrača“ temelji na njegovim nacionalnim interesima i prema njegovoj nacionalnoj sigurnosti. Stoga definicije terorizma vrve od proturiječnosti i političkih manjkavosti i nije bez razloga kazano da „onaj ko je za jednu osobu terorista, za drugu je jedan borac za slobodu“ (Chinlund, 2003).

Stječe se dojam da je jedan od razloga nemogućnosti sveobuhvatnog definiranja terorizma taj što bi definicija proizvela preuzimanje odgovornosti, a neke zemlje ne žele se u borbi s terorizmom povinovati nikakvom obavezivanju niti odgovornosti koje bi narušilo njihove nacionalne interese i sigurnost. To je razlogom što dosada nije ponuđena

niti jedna definicija ovog omraženog fenomena koja bi na globalnoj ravni bila prihvaćena od svih. Obično se pod terorom podrazumijeva djelo koje izaziva strah i preplašenost. I to je onaj urođeni strah, a ne pridodan čovjekovu biću. Jer, moguće je da jedan neteroristički akt, kao naprimjer ulični sukobi i sukobi huligana izazovu strah i bojazan, ali se oni ne smatraju terorom i zapravo nisu sadržani u pojmu teror.

Naravno, koliko god teško i složeno bilo definirati terorizam zbog ontoloških proturiječnosti između država i različitih interpretiranja i percipiranja nacionalnih interesa i sigurnosti, ipak bi se mogla ponuditi slijedeća definicija terorizma: „Terorizam je akt nasilja i izazivanja straha (zbog njegove iznenadnosti i neočekivanosti) koji se izvodi svjesno i organizirano – obično s određenim ideološko-političkim ciljem, čak ekonomsko i sociološko-kulturnim i sl. – u individualnoj ili kolektivnoj formi i sa svim raspoloživim sredstvima, a protiv nevinih ljudi i civila, i uglavnom, žrtve terora ne predstavljaju glavni cilj i odredište.“ Preciznije kazano, produkt terorističkog djela nije materijalni napad na žrtve, već se njime želi ostvariti utjecaj na psihi ljudi te izazvati promjena ponašanja. Dakle, žrtve terorista koje mogu biti osoba, grupa ili mjesta obredoslovlja, ekonomsko-kulturna i politička središta i sl. trebaju biti precizno odabrane (ne neselektivno i slijepo) kako bi se osigurao eventualni psihološki utjecaj na cilj. Biraju se, dakle, žrtve koje imaju neku simboličku važnost i koje predstavljaju primjer. Dakle terorizam je sračunati izbor razorne sile utemeljene na racionalitetu štete – koristi radi dosezanja nekog posebnog (političkog) cilja, odnosno pokoravanje i povinovanje onih koji su mete volji i zahtjevima terorista. Neki oblici i vidovi terorizma jesu: podmetanje bombe, talačka kriza, otmice, morsko piratstvo (slabljenje morske i plovidbene sigurnosti), uzurpiranje zračnog prostora (stavljanje u opasnost zračnog avio-saobraćaja), otmice aviona itd. Države su uglavnom saglasne da sve pobrojano predstavlja terorističke akte.

Dakle, svaki čin koji izaziva zastrašivanje ne može se nazvati terorom, premda se može smatrati zločinom. Naravno, ovo stajalište razlikuje se od stajališta nekoga ko terorizam dijeli na politički i nepolitički, ili na dobar i loš terorizam. U današnje vrijeme teroristički akti obično se dešavaju s političkim preduvjetom a veoma rijetko može se naći institucionalizirani zločin koji bi se mogao nazvati terorizmom a da iza sebe nema politički motiv.

b. Zastrašivanje

Riječ „zastrašivanje“ i njezine izvedenice u klasičnoj arapskoj književnosti označavala je strah, zastrašivanje i izlaganje strahu. I Kur'an govori u prilog tome: „i ispunite zavjet koji ste mi dali [...], i samo se Mene bojte (*fārhabūn*)!“ (Kur'an, *Al-Baqara*: 40); i također: „I protiv njih pripremite koliko god možete snage i konja za boj, da biste time zaplašili Allahove i vaše neprijatelje, i druge osim njih [...]“ (Kur'an, *Al-Anfāl*: 60). Izraz „bojte se“ spomenut je u značenju plašenja i zastrašivanja neprijatelja, a ne u specifičnom značenju terorizma, jer Kur'an nikada ne dopušta teror i terorizam.

Nažalost, protokom vremena potisnuto je osnovno značenje riječi, naročito u političkoj književnosti: „al-arhābiyy“, tj. neko ko radi uspostavljanja svoje moći i vlasti poseže za zastrašivanjem. „Al-hokm al-arhābiyy“ predstavlja oblik vlasti koja počiva na strašenju i sili (Rahīmī Ardastānī, 1377). U *Rječniku savremenih termina* izraz „erhāb“ koristi se u značenju: plašiti koga; izazivati strah; prijetiti; teror; oružana prijetnja; nasilje; zastrašivanje i terorizam. Državno zastrašivanje prevodi se kao državni ili međunarodni terorizam; onaj koji zastrašuje kao terorist, a mreža zastrašivanja kao teroristička banda i teroristička mreža (Mīrzāyī, 1376). Kako god, ovaj izraz (*erhāb*) u Kur'anu ne označava teror, dok se u savremenom dobu upotrebljava terminološki pogrešno u značenju terora.

c. Atentat

„Iḡtiyāl-an“ znači napasti osobu potajno i na način da osoba ne zna ništa o tome (Grupa autora, 1380: 584). U djelu *Al-Manḡad* daju se sljedeća značenja atentata (*al-ḡeile*): obmanjivanje i iznenadno ubijanje; „mučki ubijen“, tj. obmanut i iznenada ubijen (Ardastānī, 1377). Drugim riječima, izraz *iḡtiyāl* (atentat) koristi se u značenju terora i zle namjere (Siyāh, 1365). U djelu *Farhang-e bozorg-e ḡāme'* izraz *iḡtiyāl* preveden je kao masakr, a *ḡeile* kao varka, prevara i obmana (Siyāh, 1365); u djelu *Loḡatnāme Dahxodā* kao: uništiti, iznenadno ubiti, ubiti na prevaru, skriveno ubiti, obmanuti i odvesti u izolaciju a potom ubiti. Na temelju toga *ḡeile* (atentat) znači ubiti nekoga neočekivano i iznenada. U Larousseovu rječniku izraz *ḡeile* znači „prevara i neočekivano ubistvo“. Dakle, izraz *ḡeile* (atentat) imaju značenje terora i teroriziranja, što islam odbacuje. U dovi koja se pripisuje hazreti Zehri, poštovanoj Poslanikovoj kćerci, kaže

se: „Bože moj, kod Tebe utočište tražim od mučkog ubistva atentatorâ“ (Fouzī, 1386: 294).

Islam i granice odbrambenog rata

Šejh Mohammad Hasan Nadžafi (1266) u djelu *Ġehād ġavāher al-kalām*, kada govori o odbrani, ukazuje na jednu važnu činjenicu.¹ On smatra da je odbrana „apsolutno“ obavezna za svakoga ko se plaši za svoj život. Međutim, odbrana imetka, ili časti ili života, imetka i časti drugoga, obavezna je u slučaju kada nadvlada sumnja u očuvanje života. Autor *Ġavāhera* na rat motri s dva aspekta: u slučaju kada su muslimani napadnuti od strane nevjernika i kada ovaj napad na prvome mjestu prijeti temelju islama, ili kada postoji težnja da se zagospodari muslimanskim teritorijem, što za sobom povlači zarobljavanje i progon muslimana, te oduzimanje njihove imovine. U takvim okolnostima svaki musliman, bio muškarac ili žena, zdrav ili bolestan, čak slijep ili tjelesno retardiran, dužan je da poduzme sve moguće mjere, ne tražeći pri tome dozvolu imama niti dozvolu za ostale uvjete za početak ratovanja. Ovo stajalište reflektira se u svim današnjim šiitskim praktičnim poslanicama.

Naravno, odbijanje napada treba se temeljiti na pravilu „što god je više moguće, pribjeći jednostavnijem odbijanju napada“. Primjera radi, neko ko nasrne na osobu s palicom ili udarcima, ne treba mu se suprotstaviti hicima u glavu jer to nije u skladu s rečenim pravilom. To znači da treba odabrati najjednostavniji put – između najlakšeg i najtežeg – u cilju odbijanja napada.

Svi alimi redom temeljem propisa islamskog pravnika i filozofa Farabija² obavezuju se zabranom davanja dozvole u sljedećim slučajevima: 1. ratovi koji su potaknuti ličnim interesom vladara, kao težnja za moći, ugledom, častoljubljem; 2. osvajački ratovi na koje poziva vladar u cilju potčinjavanja stanovništva drugih teritorija od onih kojima upravlja dotični vladar; 3. ratovi u znak odmazde čiji se cilj može osigurati i

¹ Šejh Mohammad Hasan Nadžafi, poznat kao *Sāheb-e ġavāher*, autor je vrijednoga djela *Ġavāher al-kalām*.

² Abu Nasr Farabi (870–950), znameniti islamski filozof, pravnik i povjesničar, objedinio je istaknute teorije antičkoga doba, posebice antičke Grčke (Aristotel) s islamskom filozofijom i pravom; vidjeti: *Encyclopedia of Islam 90–91* (1913). H. Balyuzi, *Muhammad and The Course of Islam*, str. 313–314. (1976).

nekim drugim putevima osim nasilnog djelovanja; 4. ratovi koji se vode samo zarad vladareva užitka u ubijanju i usmrćivanju nevinih ljudi (Schwartz, 1382: 382).

Rezultat je dakle da teroristička i nasilna dešavanja veoma rijetko eksplicitno imaju pravno uporište u islamskom vjerozakonu. Ako ovakvi akti uistinu predstavljaju „rat“ – kako tvrde mnogi teroristi, treba se valjanost ovakvih tvrdnji posmatrati u kontekstu navedenog značenja rata, jer je svaki drugi oblik rata zabranjen. Također, ova nasilna dešavanja, da bi se smatrala ratom i posmatrala u tom kontekstu, trebaju biti odbrambena, tolerantna. Svaki korak u pravcu političkog nasilja, bilo da ga nazivamo „ratom“ ili „terorizmom“, treba u sebi sadržavati sve gore navedene kriterije o ratovanju. Islamski vjerozakon snažno osuđuje svaki nasilnički i ugnjetački akt protiv drugoga. Prema nalogu poslanika Muhammeda, alejhisselam: „Bog je obavezao da se u svakoj stvari držite pravednosti. Čak ako nekoga trebate usmrtiti, učinite to na pravedan način (Schwartz, 388 :1382). Ovaj nalog možda je najčvršće očitovanje islama kada se radi o teroru – nasilju. Tako, 32. ajet sure *Al-Mā'ida*: „Ako neko ubije nekoga koji nije ubio nikoga, ili onoga koji na Zemlji nered ne čini – kao da je sve ljude poubijao“ predstavlja generalni islamski kur'anski princip i pravilo koje se može primijeniti na terorizam. Uprkos tome što je ovaj ajet objavljen u vezi s događajem Habilova ubijanja i što je namijenjen Izraelićanima, on se može posmatrati na nivou objašnjavanja jednog od principa monoteističkih religija, a Kur'an i islam prihvataju sve monoteističke religije. Ajet obrazlaže jedno pravilo i načelo i jedan pravni temelj koji počiva na tome da je u božanskim religijama u koje se ubraja i islam ubistvo osobe dozvoljeno samo u dva gore obrazložena slučaja, inače ne samo da nije dopušteno nego, s kur'anskog stajališta, predstavlja ubistvo svih ljudi, ljudskoga roda. Toliko je ružan i čin za osudu, da se smatra ubistvom svih ljudi (kako muslimana, tako i nemuslimana). U nastavku ovog ajeta kaže se: „A ako neko bude uzrok da se nečiji život sačuva, kao da je svim ljudima život sačuva.“

Ovaj ajet najbolji je dokument i najblistaviji, najeksplicitniji kur'anski ajet i pravni argument o principu poštovanja i odlikovanja čovjeka i poštivanju ljudskih prava,³ jer se u ajetu spominju „život“ i

³ U 70. ajetu sure *Al-Isrā* akcentira se na počasti koja se iskazuje čovjeku: “Mi smo sinove Ademove, doista, odlikovali”.

„Ljudi“, a ne uvjetuje se bivanje muslimanom, vjernikom ili bilo šta drugo. „Ako neko ubije nekoga – kao da je sve ljude poubijao“ jedan je uzvišeni princip o ljudskim pravima koji se može motriti s islamskog aspekta i na njemu se insistirati.

Dakle, 32. ajet sure *Al-Mā'da* dopušta ubijanje ubice i smutljivca koji izaziva nered. Druga važna značajka sadržana u ovome ajetu jeste čovjekova pozicija kod Boga. Zarad toga usmrćivanje samo jedne osobe jeste kao ubistvo svih ljudi, možda iz razloga što, ako neko jednom „uprlja“ ruke krvlju nevinoga čovjeka, on je onda spreman ubiti i drugog nevinoga čovjeka (*Xoramšāhī*, 1374: 113).

U 33. ajetu rečene sure koja se ne odnosi samo na Poslanikovo, *sallallahu alejhi vesellem*, doba pod onima koji ratuju (*mohārebīn*), podrazumijevaju se osobe koje potežu oružje na muslimane i koje ih protjeruju pod prijetnjom smrću, ubijanja, oduzimanja imetka. Drugim riječima, *mohāreb* je onaj ko prijetnjom ili upotrebom oružja nasrne na živote ljudi i njihov imetak. Tu se ubraja i drumski razbojnik ili kradljivac u nekom mjestu. Riječ *mohāreb* dolazi uz riječ *fasād* (smutnja). Dakle, pod ratovanjem (*mohārobe*) s Bogom misli se na sijanje smutnje po Zemlji narušavanjem opće sigurnosti. Kazna za nekoga ko počini takvo ubistvo jeste ubistvo, a ako se radi samo o krađi, unakrsno odsjecanje ruke i noge; a ako se radi samo o zastrašivanju, istjerivanje iz zemlje.

Ono što se iz navedenih ajeta i komentara na ajete može polučiti jeste da se pogubljenje ubice, smutljivca, ratnika (*mohāreb*), ukoliko se za to steknu nužni uvjeti, izvršava samo uz dozvolu pravednoga imama ili njegova posebnog zamjenika; ili islamskog vođe ili vladara, i to javno, bez ikakva skrivanja, s ciljem ponovne uspostave opće sigurnosti, dok se teror protiv političkih neistomišljenika izvodi s određenim političkim ciljem, pri čemu ne postoji dozvola pravednog imama. I to se uglavnom odvija potajno, s ciljem nanošenja udarca i narušavanja općeg poretka.

Naravno treba istaknuti da u islamu, ako se radi o ubistvu, postoji sankcioniranje: kaznu treba odrediti sud, a ne da osoba na svoju ruku poduzima korake; presudu treba donijeti sud i u valjanom procesu; osoba koja se procesuirala treba iznijeti svoju odbranu; i presuda se ne može donijeti naprečac bez toga da se optuženom ne omogući odbrana. Stoga, ko god dođe i ubije koga bez sudske presude taj se čin tretira kao teror i podliježe osudi.

Ratovanje i ubistvo iz zasjede

Kada se radi o fikhu i islamskom pravu, postoje dvije kategorije koje po islamu predstavljaju prijestup te su zabranjene i koje se mogu smatrati oblikom terorizma, a u konačnici se mogu smatrati temeljem za davanje jedne generalne definicije terorizma. To su: „mohārabe“ (ratovanje) i „fatk“ (ubistvo iz zasjede). U nastavku ćemo dati obrazloženje ovih termina.

a. Mohārebe

Prijestup koji se podrazumijeva pod izrazom *mohārabe* (ratovanje) i smutnja na zemlji, a koji se u nekim islamskim tekstovima koristi u značenju „borbe“, „presijecanja puta“ ili velike krađe, smatra se prijestupom protiv opće sigurnosti, i potpada pod kazne oko kojih postoji konsenzus među svim islamskim mezhebima. *Mohārabe* je izraz koji znači „ratovanje“, „borbu“.⁴ Izrazom *mohāreb* označava se onaj koji oružjem zastrašuje ljude i koji ima namjeru sijanja smutnje i nereda. Uz objašnjenje ovoga izraza dolazi riječ „ljudi“ u općenitom značenju, tj. u značenju i muslimana i nemuslimana. Dakle, ako neko zastrašuje nevjernika i nemuslimana, on potpada pod izraz *mohāreb*, premda neki šerijatski pravници ovo vežu za *dār al-islām*.

Dakle, pojam *mohārabe* označava izazivanje straha i zaplašenosti nesigurnosti, narušavanja sigurnosti civilizacijsko-društvenog života nevinih ljudi, što se u kur'anskim ajetima i predajama tretira kao izazivanje smutnje i nereda na zemlji. Ova smutnja u njezinu specifičnome značenju podrazumijeva odricanje sigurnosti i izazivanje nesigurnosti, narušavanje opće sigurnosti i stabilnosti društva. A sve su to uvjeti ljudskoga i društvenoga života na kojima insistiraju brojne predaje. Elementi sadržani u pojmu *mohārabe* jesu: izazivanje straha, bojazni; zastrašivanje ljudi; javno ispoljavanje oružja. Ova vrsta tlačenja u kojem su obično sadržani udaranje, ubijanje i zločin, u fikhu se tretiraju kao *mohārabe* i u izvjesnoj mjeri korespondiraju s nekim svakodnevnim polemikama koje se vode o teroru. Termin *mohārabe* kojim se u nekim unutaršnjim zakonima označavaju teroristi, protivnici sistema, i „munafici“, a u pravosudnim organima uglavnom se ovim terminom definira

⁴ Za više informacija vidjeti: Ya'qūb Ne'matī Vorūḡanī, *Negāhī be mafāhīm-e harb va mohārabe*; <http://bashgah.net/pages-36504.html>.

njihovo djelovanje, a podrazumijeva upravo terorizam i može se smatrati jednim od elemenata definiranja terorizma. Dakle, svaki prijestup i zločin koji sadrži ranije spomenute elemente i koji predstavlja oružani napad, i koji među nevinim ljudima i civiliziranim životom društva izaziva nesigurnost, strah i bojazan smatra se terorom, a ako se radi o institucionaliziranom obliku, onda je riječ o terorizmu (Šāhrūdī, 1381: 16).

Dakle, može se kazati da *mohārabe* sadrži različite vidove: nekada nevjernici ratuju s muslimanima; nekada grupa muslimana ustaje protiv islamske vlasti i ratuje protiv nje; nekada grupa muslimana ratuje protiv druge grupe muslimana s ciljem izazivanja nesigurnosti, zastrašivanja i protjerivanja, krvoprolića. Svaki od segmenata ove vrste ratovanja mogao bi se u prenesenom smislu tretirati kao rat (*mohārabe*) s Allahom džellešanuhu i Poslanikom i smatrati se pojavnim opredmećenjem rečenoga ajeta. Prema mišljenju nekih šerijatskih pravnika, pod pojmom *mohārabe* u rečenome ajetu podrazumijeva se ratovanje muslimana koji su se iz neposluha pobunili protiv islamske vlasti, i to je upravo ratovanje s imamom i islamskim vladarom; drugi segment ratovanja jeste zastrašivanje i nasrtanje na imovinu i živote muslimana. Generalno bi se moglo kazati da se pod pojmom *mohārabe* podrazumijeva izazivanje straha i odricanje sigurnosti ljudi potezanjem oružja. Dakle, temeljni element u ovome jeste upotreba oružja i sile, izazivanje straha i uplašenosti među ljudima i negiranje sigurnosti društva.

Na tragu ovoga, definicija pojma *mohāreb* (onaj koji ratuje) čija je druga odrednica smutljivac na zemlji jasno pokazuje da se iz njega može izvući značenje terora, pa se prema tome *mohāreb* i smutljivac na zemlji mogu smatrati teroristima. U 217. ajetu sure *Al-Baqara* kaže se: „A smutnja je gora od ubijanja!“, što se odnosi na pojam *mohārabe* i pojam smutnje (*fetne*) koji je sadržan u pojmu *mohārabe*.

b. Ubistvo iz zasjede

Još jedan termin koji se spominje u fikhu i na koji se može pozvati u pojašnjavanju pojma terora i terorizma s pravno-šerijatskog stanovišta jeste pojam *fatk*, odnosno *qeid* kojim se označava ubistvo bez povoda, izvedeno iz zasjede. U *Rječniku savremenih termina* izraz *fatk* označava: činjenje terora, ubijanje, uklanjanje, usmrćivanje (Mīrzāyī, 1376). U *Lesān al-arab* termin *al-fatk* jeste svaka osoba koja ubije osobu iznenada i neočekivano; i također, osoba koja neočekivano iskoristi drugu osobu

i potom je ubije ili rani. U *Loġatnāme Dahxodā* ovaj izraz dolazi u značenjima: iznenada ščepati, iznenada nekoga ubiti, neočekivano ubiti žrtvu. U *Farhang-e navīn fatk* znači: dati se u napad, jurnuti, bezrazložno ubiti, proliti nevinu krv, izvršiti masakr (Elyās, 1370). *Fatk* znači: osoba se krije na nekom mjestu, zatim izlazi iz skrovišta i napada na nekoga i ubija ga bez imalo milosti i straha. Dakle, današnjom arapskom terminologijom kazano, teror je objektivizacija značenja sadržanog u terminu *fatk* (Grupa autora, 1380: 586).

Prema ovome, *fatk* znači iznenada jurnuti na nekoga i ubiti ga, bilo oružjem ili ne, bilo u političke svrhe ili ne. Dakle, *fatk* sadrži teror, a teror je jedno od ispoljavanja *fatka*. Mučko ubistvo jeste kada neko obmane neku osobu i potom je ubije na skrivenom mjestu. U predajama o kodeksu ratovanja kaže se: ne ubijajte iz zasjede druge ljude, makar se radilo o ratu i neprijateljstvu. U predajama se zabranjuju metode u kojima se primjenjuje ubijanje iz zasjede. U jednoj predaji Poslanik kaže: “Iman je u okove stavio teror, i iman sprečava ubistvo u potaji, i iman ne dopušta da se nekoga usmrti tajno.” (Tabarī, 1365).

Imam Homeini (r. a.) nije pristao da izda nalog o teroru nad Hasanom Alijem Mansurom (ondašnjim premijerom), autorom plana kapitulacije: „U slučaju terora nad Hasanom Alijem Mansurom, premda mu je ...poslan predstavnik (grupe islamske koalicije) u Nedžef radi uzimanja dozvole, hazreti imam Homeini odbio je izdati takav nalog i ona skupina bila je primorana potražiti nekoga drugog...” Mohsin Rezaji u intervjuu za *Keihān* rekao je: „Imam Homeini (r. a.) odbacivao je oružanu stazu, tj. nije priznavao djelovanje oružjem kao vid strategije...; to je išlo dotle da nije izdao dozvolu za pogubljenje Hosroua Dada (zapovjednika Zračnih snaga pahlevi režima); tj. ono prijateljstvo koje je posredovalo između mene i Imama govorilo je da Imam šuti a ja sam njegovu šutnju protumačio kao protivljenje... Hazreti Imam nije priznavao oružano djelovanje kao jedan pravac i strategiju. Temelj borbe Imam je vidio u masama ljudi i stoga je insistirao na osviještenosti masa.“ (Rezāyī, 1387: 8). Zapravo, Imam se opirao svakoj vojnoj mjeri. Imamov metod u cilju djelovanja i društvene promjene bio je kulturalni metod.

Dakle, u Imamovu (r. a.) životopisu nakon Islamske revolucije ne može se pronaći niti jedan slučaj naredbe o teroru. On teror osuđuje u svim njegovim vidovima: „Nemojte misliti da oni djelima koja čine pokazuju snagu i moć; podmetnuti bombu na nekom mjestu, to može uraditi i dijete od 12 godina. To nije snaga, to je krajnja slabost. Ja Ibn

Moldžama (ubica hazreti Alije – op. prev.) smatram čovječnijim od njih, jer on je došao i pred ljudima uradio to što je uradio, proklet bio od Boga. A oni nemaju čak ni čovječnost tog nečovjeka i krišom čine neko djelo i nikako se ne pokazuju. Ja onog Abas-agu, koji je u blizini zgrade parlamenta sa sedam hitaca usmrtio iranskog ministra (Emin al-sultan) naočigled svih, a potom je, vidjevši da će biti uhićen, izvršio samoubistvo; ja njega smatram čovjekom, a ove neljudima. Ovi koji su pobjegli odavde i koji iz inostranstva izdaju naređenja da se vrše atentati nad ljudima i da se u potaji ubijaju, to su neljudi.“ (Homeinī, 1378, XV: 139).

Generalno treba kazati da na tragu spomenutih Imamovih riječi, na tragu Poslanikova praktičnog života, kao i života imama i ashaba, islam ne prihvata mučko ubistvo i skriveni teror. I jedna od pravnih neosporivosti muslimana jeste javno obznanjivanje presude u ovom slučaju. U definiranju terora možemo se koristiti dvama elementima: *mohārabe* (ratovanje) i *fatk* (ubistvo iz zasjede). Prirodno je da u ozračju jedne kulture i pedagogije koja svoje uporište nalazi u religijskim tekstovima i praksi vođa našega društva, i u praksi čistih imama i plemenitoga Poslanika, teror nije poprimao, niti poprima formu jednog pravca i „izma“.

Da rezimiramo, *mohārabe* (ratovanje) jeste općenitiji pojam od pojma *fatk*. I stoga teror nije *mohārabe* (ratovanje), napose što se ovaj pojam može odnositi i na krađu. Ako neko u nekom mjestu potegne mač i posegne za oružjem, i počini krađu, a pri tome nikoga ne u smrti, kao što je kazano: Ko potegne oružje da bi zastrašio ljude, on izaziva smutnju na Zemlji; ili kako se kaže u ranije spomenutom ajetu: „Kazna za one koji protiv Allaha i Poslanika Njegova ratuju i koji smutnju na Zemlji siju jeste: da budu ubijeni ili razapeti...“ Osoba koja posegne za oružjem i izazove nesigurnost predstavlja ispoljavanje terora, tj. prema definiciji terora, jedan oblik ispoljavanja jeste *fatk* (ubistvo iz zasjede), jedan oblik ispoljavanja samo je izazivanje nesigurnosti, bez toga da se počini krađa, bez toga da se neko usmrti, a to je samo izazivanje straha. Dakle, samo ih presuda razlučuje jedne od drugih i za svaki oblik ispoljavanja predviđa se posebna kazna. Onaj ko izaziva strah, protjeruje se; ko počini ubistvo, ubija se; ko počini krađu i izazove strah, kažnjava se unakrsnim odsjecanjem ruku i nogu i biva razapet. Za sve je predviđena kazna odgovarajuća djelu. Moguće je da se djelo ratovanja (*mohārabe*) izvede ubistvom (*fatk*) ili atentatom (*al-ğeile*). I to je jedan

oblik ispoljavanja terora, inače *mohārabe* ima uopćeno značenje, kao što se tretira u fikhu i zakonu. Prema tome, kada se radi o izricanju presude za teror ili *fatk*, možemo se pozivati na ovaj ajet i ovaj ajet tretira se kao „ajet o fatku i teroru“ (Mar‘ašī, 1381: 30).

Negating terrorism from the aspect of Islamic International Law

Summary

As a consequence of the terrorist attack on September 11, 2001, Islam and Muslims, unfortunately contrary to reality, have been presented as terrorists. It has been said that Islam born terrorism and the terrorism is a “love child” of Islam and that Islamic studies could be presented as an estimating factor of terrorism. Promoters of such thoughts either had no idea about a life-giving spirit of Islamic teachings or their intention was to exploit this opportunity to strike an attack to Islam and Muslims! This paper intends to clear these completely unsubstantiated accusations on Islam, based on International Islamic Law, that is, Qur’an verses, hadith and numerous oral traditions (sunnah and biography). Logic-wise, the authors see the connection between Islam and terrorism a connection of “contradiction”. They will present arguments that foundations of authentic Islamic teachings have not origin or congruity with branches and phenomena of terror and terrorism. In other words, the spirit of Islam strongly objects political violence and intimidation of innocent persons and strongly condemns such repressive measures.

So, terrorism, being one of the most serious and deadliest threats to world peace and safety, is condemned and rejected in all its shapes and forms, whoever and wherever it came from, by whatever means and goals it followed. So, we have always believed and believe that, unlike Machiavellian teachings, where “the end justifies the means”, the end – as much as it is legal – does not justify the means. Based on this, Islamic Law is a source not to be neglected because Islam is a segment that offers solutions in the fight against terrorism, never a source of problems.

Key words: terrorism, Islamic International Law, fight (*mohārabe*), ambush murder (*fatk*), assassination intimidation, defence war

Literatura na perzijskom

- Qorʻān-e mağīd
- Fouzī, Yahyā (1386): „Eslām va terorīsm“, *Dar terorīsm va hoqūq-e beinel-melelī*, Tehrān, Moʻassese-ye andīšesāzān-e nūr
- Hāšemī Šāhrūdī, Seyyed Mahmūd (1381): „Matn-e soxanrānī erāye šode dar hamāyeš“ dar *Terorīsm va defāʻ-e mašrūʻ az manzar-e eslām va hoqūq-e beinel-melelī*, Tehrān, Markaz-e motāleʻāt-e touseʻe qazāyī – Dāneškade ʻolūm-e qazāyī va xedemāt-e edārī
- Hoseinī, Seyyed Ebrāhīm (1385): „Nezām-e hoqūq-eslām“, *Māhnāme-ye maʻrefat*, mehrmāh, šomāre-ye 106
- Ğamʻī az nevisandegān (1380): *Hoqūq-e bašar az manzar-e andīšmandān*, Tehrān, Šerkat-e sahāmī
- Xoramšāhī, Behaoddīn (1374): *Tarğome va touzīhāt-e Qorʻān*, Tehrān, Nilūfar va Ğāmī
- Xomeinī, Rūhollāh (1378): *Sahife-ye nūr*, XV, XVIII, Tehrān, Moʻassese-ye tanzīm va našr-e āsār-e Emām
- Marʻašī, Seyyed Mohammad Hasan (1381): „Matn-e soxanrānī erāye šode dar hamāyeš“, dar *Terorīsm va defāʻ-e mašrūʻ az manzar-e eslām va hoqūq-e beinel-melelī*, Tehrān, Markaz-e motāleʻāt-e touseʻe qazāyī – Dāneškade ʻolūm-e qazāyī va xedemāt-e edārī
- Mīrzāyī, Nağaf ʻAlī (1376): *Farhang-e estelāhāt-e moʻāser*, Qom, Dār al-ʻtesām
- Neʻmatī Vorūğānī, Yaʻqūb „Negāhī be mafāhīm-e harb va mohārabe“, r. k. be: <http://bashgah.net/pages-36504.html>
- Rahīmī Erdestānī Mostafā (1377): *Al-manğad*, Tehrān, Sabā
- Rezāyī, Mohsen, Mosāhebe bā rūznāme-ye Keihān, 19. bahman 1378:
- Schwartz, David Aaron (1382): „Terorīsm-e beinel-melelī va hoqūq-e eslāmī“, tarğome-ye Zahrā Qesmatī, dar *Terorīsm* Tehrān, Našr-e nei
- Siyāh, Ahmad (1365): *Farhang-e bozorg-e ğāmeʻ nevīn-e eslām*, Tehrān, Našr-e eslām
- Šoʻayb, Bahman: „Hoqūq-e beinel-melelī al-eslāmī“, esfand 1383, r. k. be: www.bashgah.net
- Tabarī, Mohammad ebn Ğarīr (1365): *Tārīx-e Tabarī*, tarğome-ye Abul-Qasem Pāyande, Tehrān, Entesārāt-e Asātīr
- Ziyāyī Bīgdelī, Mohammad Rezā (1381): „Hoqūq-e beinel-melelī ʻomūmī“, Tehrān, Gangʻ-e dāneš

Literatura na engleskom

- Chinlund, Christine (2003): „Who Should Wear the Terrorist Label?“, *Boston Globe*, 8 Sept. 2003, at A15. Available at www.boston.com/news/globe/editorial_opinion/editorial/articles/2003/09/08_who-should-wear-the-terrorist-label/
- *Encyclopedia of Islam*, 90–91 (1913): H. Balyuzi, Muhammad and The Course of Islam, str. 313–314. (1976)
- Walter Laqueur (1996): „Postmodern Terrorism“, *Foreign Affairs*, Vol. 75, No. 5, Setember/October